

Třetí okruh publikací vznikl v týmu (auto)biografického výzkumu. Na studii *Our Lives as Database: The Ourselves' Selves Project* (ed. Z. Konopásek, ÚSPV 1992) navázal sborník statí našich i zahraničních autorů J. Alana, Z. Konopáska, J. Kabeleho, O. Šmídové, Z. Kusé, J. Staudeho, M. Dismana, I. Arminena, B. Jordana, M. Andrews, G. Ricciardi aj. *Ourselves' Selves: Telling Life Story - Making History, An Alternative Sociological Analysis of Central European Past and Present* (ÚSPV 1992).

Konečně je třeba uvést studie k sociální politice, především *O institucích a lidech. Po-etika welfare state, Welfare State v Evropě*

90. let a československá „sociální reforma“ a Institutionalizing Welfare: Two Ways to Universality (1993) od Z. Konopáska. Z dalších prací ÚSPV lze uvést studie V. Čermáka *Vědecká výchova ve světě a Problémy transformace vysokého školství a vědy v 90. letech* (též angl. verze) a P. Friče *Možnosti využitia problémovo orientovaného prístupu v politologickej analýze* jakož i závěrečné zprávy E. Stehlíkové a K. Jechové z výzkumu Charty 77 a P. Kuchaře a kol. z výzkumu Sociální souvislosti prevence užívání omamných drog u dospívající mládeže (1993).

- al -

Blok anotací připravený studenty FSV UK Praha

Romano Guardini: Konec novověku

Praha, Vyšehrad 1992, 89 s.

Může se zdát podivné uvádět v roce 1993 v Sociologickém časopise knihu, jejíž vznik se datuje do let 1947-8 a kterou navíc napsal katolický teolog. Domnívám se nicméně, že tento nevelký spisek, jenž tvoří tři sebrané Guardiniho přednášky s podtitulem „Pokus o orientaci“, si to rozhodně zaslouhuje. Jde totiž o knihu v mnohém směru prorockou, což ovšem v žádném případě není jediný, natož pak snad hlavní důvod jejího dnešního vydání. Guardini (1885-1968, mimochodem jeden z nejvíce překládaných teologických autorů do češtiny), zde překvapivě ostře reflektuje celkovou společenskou, kulturní a duchovní situaci euroamerické civilizace v okamžiku těsně po skončení druhé světové války. Na pozadí antického světa nejprve vymezuje středověkého člověka, jeho svět a myšlení. V konfrontaci se středověkem pak charakterizuje základní principy novověku a formuluje svoji ústřední tezi: jsme svědky zániku celé epochy - a účastníky epochy nové. Zároveň se snaží ukázat základní úkoly doby nadcházející, zejména zaujme jeho předjímání jedné z ústředních otázek naší doby, totiž tématu moci.

Tak jako pro Guardiniho je při rozvaze o moderně samozřejmou podmínkou znát zá-

kladní díla té doby, je pro každou dnešní diskusi o postmoderně nezbytné vědět o jednom z prvních děl na toto téma, navíc z pera autora, jemuž lze bez nejmenšího zaváhání nazvat - dnes již trochu zastaralé - velkým evropským duchem. Nabízí se totiž myšlenka, že „skrže“ Guardiniho útlý spis lze lépe porozumět mnoha částem dnešní pracné a mnoho-
vrstevné rozpravě o „světověku“. Navíc pak tvoří *Konec novověku* spolu s Le Goffovou *Kulturou středověké Evropy* a Huizingovou *Jesení středověku* zajímavý trojúhelník částečně se tematicky kryjících děl. Zejména Le Goffa pak Guardini usvědčuje z pokrokařství velmi nekritického.

Guardini má neobyčejný smysl pro vytříbený jazykový projev, což spolu s hlubokou znalostí středověkého světa vytváří z jeho úvah krásné a přitom sociologicky velmi podnětné analýzy. Obzvláště jeho názhledy na problematiku lidské svobody a emancipace ve středověku a novověku patří k nejlepším částem knihy. V jediné chvíli lze snad považovat jeho úvahy za překonané, a to v rozvaze nad člověkem masy.

Jakkoliv v žádném případě nejde o knihu teologickou, je psána z křesťanské pozice. Pro čtenáře vnímající křesťanství jako součást duchovních dějin i současnosti lidstva představuje *Konec novověku* jedno z nejzajímavějších čtení.

Sociální a kulturní antropologie

Praha, SLON ve spolupráci se Sociologickým ústavem AV ČR 1993, 157 s.

Po několika známých pracích doyena české antropologie Josefa Wolfa, skriptech Václava Soukupa (*Americká kulturní antropologie*, FF UK, 1992) a knihou Ivo T. Budila (*Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*, TRITON, Praha 1992) máme k dispozici další publikaci, zabývající se sociální a kulturní antropologií jako vědou. Na poměrně malém prostoru je zde velmi čtivě podán základní přehled dějin a hlavních témat oboru.

Základem práce je 110 samostatných hesel, která nejsou řazena abecedně, ale v tematických skupinách (abecední seznam hesel samozřejmě existuje). Kromě úvodní kapitoly (*Vstup do moderní sociální antropologie*), která je z pera L. Holého (V. Británie), se na publikaci podílelo jedenáct českých autorů, jde v podstatě o dílo dvou z nich, a to V. Soukupa (50 autorských hesel) a Z. Justoně (42 autorských hesel). Soukupovým dílem je jak první kapitola, pojednávající na 22 stranách o vzniku a vývoji kulturní a sociální antropologie, jejího vztahu k ostatním vědním disciplínám, tak kapitola druhá, kde na 23 heslech vykládá jednotlivé oblasti, poddisciplíny, směry a školy oboru.

Třetí část knihy pak obsahuje pojmy spadající pod kategorii kultury (35 hesel,

34 stran), čtvrtá (48 hesel, 45 stran) se zabývá tradičními tématy výzkumu, tedy přibuzenstvím, typickými prvky preliterárních společností, duchovním životem a náboženstvím.

Jako u všech slovníkových publikací bývá problém s výběrem hesel, zde - zdá se - není autorům moc co vytýkat. Hesla se zabývají pouze obecnými kategoriemi, ne osamělými fenomény jednotlivých kultur. (Poněkud zaráží zařazení pojmu *kula*, zatímco *pollach* či *cargo cult* je zcela opomenut.)

Klasické pojmy jsou většinou vysvětlovány historicky, tedy jak jim rozumí jednotlivé významné osobnosti oboru, kdy jako poslední a shrnující bývá většinou uváděn výklad Clauda Lévi-Strausse. Mnoho hesel je psáno z poměrně silně scientistické pozice, což je nejvíce patrné zejména na heslech Z. Justoně. (C. G. Jung skoro ignorován, zatímco se dovíme, že šamanem bývá obvykle „psychopat, schizofrenik apod.“)

Celkově lze rozhodně říci, že se jedná o velmi zdařilý projekt, který může sloužit jednak jako stručný úvod do antropologického myšlení, jednak jako solidní slovníček s relativně širokým záběrem od sociologie (subkultura), přes jednotlivá témata antropologického výzkumu (magie, sororát.), až do kulturologie (kulturní mezera).

Peter F. Drucker: Postkapitalistická společnost

Praha, Management Press 1993, 192 s.

Postkapitalistická společnost Petra Druckera se k nám dostává jen o několik měsíců později než její první anglické vydání. Je to dílo velice střídme, ne příliš optimistické, ale plné nadějí, jak uvádí autor v předmluvě k českému vydání. První řádky Drucker napsal v týdnu, kdy padla berlínská zeď, a konečnou podobu kniha získala v létě 1992 na procházce Hradčany.

Ne náhodou jsou okolnosti zrodu této knížky tak spjaty s koncem jedné všezahrnující ideologie - socialismu. Podle autora se již od poloviny našeho století mění povaha světové civilizace, což se mimo jiné projevuje

I tím, že přestávají platit jednoduché odpovědi a velké programy. Fakt, že jsme již jednou nohou v postkapitalistické době, nám umožňuje revidovat nedávnou minulost - sociální, ekonomickou a politickou historii kapitalismu a socialismu. A právě o tom pojednává Drucker ve třech částech své knihy.

V první části nazvané *Společnost* se autor věnuje popsání zásadních změn ve struktuře i dynamice společnosti, ke kterým došlo pod vlivem proměny poznání.

Postkapitalistická společnost je společností organizací. Moderní organizace je institucí specializovanou na účinné a produktivní uplatňování znalostí. Její základ tvoří tým vysoce kvalifikovaných odborníků a manažer, který je zároveň koordinátorem a

rozhodovatelem. Organizace je v postkapitalismu neustálým destabilizátorem, protože musí být inovována, aby byla schopna inovací.

Postkapitalistická společnost je společností zaměstnanců. Základním „výrobním prostředkem“ už není kapitál, půda nebo práce, ale znalosti.

Ve druhé části *Politický systém* Drucker rozebírá politické souvislosti postkapitalistického věku, ve kterém suverénní (národní) státy mutovaly v různé formy megastátů (pečovatelský, fiskální stát a stát studené války). „Největšími“ úspěchy se prokázal stát studené války, protože se mu podařilo zabránit třetí světové válce. V konečném důsledku však i tento jediný zdar přispěl k ekonomickému, sociálnímu i vojenskému nezdaru megastátu. Drucker se domnívá, že v postkapitalistické společnosti lidé, jejichž práce je založená na využívání specializovaných znalostí, silně pociťují potřebu společenství.

Jan Keller: *Až na dno blahobytu*

Brno, Hnutí Duha 1993, 127 s.

První domácí sociologický pokus vyrovnat se s ekologickou problematikou není omezen na chrlení údajů o zkáze živé a neživé přírody, jak bývá někdy pro ekologicky zaměřené texty typické, ale snaží se ukázat kořeny dnešní situace i navrhnout hypotetická řešení.

Tržní hospodářství ani parlamentní demokracie s dominantní úlohou politických stran se neobejdou bez příslibu neustálého růstu. Podstatou trhu je orientace na maximalizaci zisku. Firmy neustále rozšiřují a inovují výrobu, aby obstály před konkurencí. Na druhé straně soutěžení politických stran o hlasy voličů se neobejde bez věčných slibů rostoucího konzumu. Snaha zastavit konzum a růst by vedla k volební prohře strany - byla by ekonomicky neracionální. Vše se odehrává v době, kdy zásoby pro výrobu nezbytně nutných neobnovitelných zdrojů rychle docházejí a tisíce tun odpadu činí některá místa již neobyvatelnými.

Stojíme na pokraji katastrofy, o tom dnes již není pochyb. Demokracie a trh vlečený „samohybem růstu“ nejsou schopny globální ekologické problémy řešit. Dojdou-li na zemi

Takovýmto společenstvím se pro ně může stát prostředí charitativních organizací, které v postkapitalistické společnosti přebírají úlohy pečovatelského státu.

Ve třetí části *Znalosti* Drucker pojímá postkapitalistickou společnost jako společnost znalostí. Ústředním požadavkem je všeobecná gramotnost vysoké úrovně, tj. základní pochopení vědy a vědeckých termínů, pochopení dynamiky technologie a znalost cizích jazyků. Změněná povaha společnosti klade na školu nové nároky. Vyžaduje se od ní, aby poskytla žákům kromě předmětných znalostí i znalosti procesní a aby je naučila získat „výnos“ ze svého vzdělání. Škola se musí stát otevřenou pro každého, bez ohledu na věk nebo předchozí studium.

V nových podmínkách se redefinuje pojem vzdělanec. Stává se jím univerzálně vzdělaná osobnost.

některé suroviny, bude se vynuceně muset změnit i hospodářství. V té době už by mohl být zemský povrch neobyvatelný. Keller se snaží dát i odpověď na otázku jak přežít.

Řešením by mohla být decentralizace. Zánik současných států a s nimi i systémů centralizované moci a zároveň vytvoření přirozených územních celků s několika tisíci obyvateli. Mocenská struktura by se zprůhlednila. Politické strany by byly nahrazeny ad hoc se ustavujícími nátlakovými skupinami, které by se ustavovaly vždy jen k vyřešení jednoho problému. Malá území by se musela naučit být ekonomicky soběstačná. O všech (i ekologicky sporných) by se rozhodovalo nedaleko od míst, kde by měly být potencionálně realizovány. Málokdo by rozhodl o zamoření a ničení svého domova. Muselo by dojít k rezignaci na některé potřeby (např. auto v rodině). Většina pracovních sil by se přesunula zpět do ekologicky pojatého zemědělství atd. Decentralizované uspořádání by snad bylo záchranou. Jakými prostředky ho ale dosáhnout?

Kniha dosti přesvědčivě ukazuje spojitost mezi ničením planety a stávajícím systémem politického, ekonomického a územního uspořádání. Navrhované řešení daleko přesa-

huje pevné meze uvažování politologů i sociologů, neboť opouští pro nás zatím nedotknutelné pole svobod zaručovaných právě tímto

systémem. Hrozba ekologické katastrofy nás patrně bude nutit pouštět se za tyto hranice stále častěji.

James W. Sire: Za novými světy. Průvodce světovými názory.

Praha, Návrat 1993, 164 s.

Kniha seznamuje čtenáře se základními světovými názory a životními postoji západní civilizace. Ačkoliv obsahuje i prvky východních myšlenkových směrů, je pojata především jako výklad životních názorů

dnešního západního člověka. Je v ní zařazen křesťanský teismus, deismus, naturalismus, nihilismus, existencialismus, východní panteistický monismus a New Age. Autor sám vychází z pozic křesťanského teismu, což je patrné z celkového ladění knihy, ale zejména z kritiky ostatních směrů. Kniha je na konci opatřena poznámkovým aparátem rozděleným podle jednotlivých kapitol.

Demografie (nejen) pro demografy

Praha, SLON ve spolupráci se Sociologickým ústavem AV ČR 1993, 125 s.

Jak již sám název napovídá, kniha *Demografie (nejen) pro demografy* není určena pouze odborníkům-demografům, ale i široké veřejnosti, která se chce něco dozvědět ze základů tohoto oboru.

První část knihy je věnována historickému vývoji demografie a demografického pojmosloví. Autoři se zde zabývají různými pohledy na vymezení pojmu demografie. Demografii dávají do souvislosti s jinými obory, z nichž zvláštní pozornost je věnována vztahu demografie a sociologie. Zároveň si autoři všimají svébytné demografické metodologie.

V následující kapitole je pozornost věnována nejrozumnější demografickým disciplínám, směrům a školám, jejich vzniku, vývoji, oboru studia a současnému zaměření.

Třetí nejobsažnější část knihy se zabývá základními demografickými pojmy a jevy. Obsahuje jejich definice, základní vymezení a charakteristiky, stejně tak jako demografické chápání.

Ve čtvrté kapitole nalezneme charakteristiky základních demografických metod a pramenů, které slouží k získávání demografických dat a jejich analýze. Kromě stručného popisu demografické metodologie zde čtenář nalezne i názorné ilustrace ukazující praktické výsledky uvedených metod.

Poslední kapitola nazvaná *Svět očima demografie* se snaží o demografický pohled na vývoj lidstva. Ukazuje, že změny v demografickém chování nejsou způsobovány biologickým základem člověka, ale působením vnějších faktorů. Na dokreslení jsou zde podávány informace o světovém populačním vývoji, včetně nejnovějších demografických dat.